

השפעת התפילה - שיעור כללי - הרב בני קלמן

ספר מורה הנבוכים חלק א פרק נט

...תארי החיוב כבר נמנעו כמו שבא עליו המופת... כי כמו כל אשר יוסיפו בתארי המתואר יתייחד יותר ויקרב המתאר להשגת אמתתו, כן כל מה שתוסיף בשלילה ממנו יתעלה תקרב אל ההשגה, ותהיה יותר קרוב אליו ממי שלא שלל כלל... וכן תמיד, עד אם ימצא איש שיתבאר אצלו במופת המנע דברים רבים ממנו יתעלה הם אצלנו איפשר שימצאו לו או יבואו מאתו, כל שכן אם נאמין זה מחוייב, יהיה האיש ההוא יותר שלם ממנו בלא ספק, הנה כבר התבאר לך כי כל אשר תתבאר לך במופת שלילת דבר אחד ממנו תהיה יותר שלם, וכל אשר תחייב לו דבר מוסף, תהיה מדמה ותרחק מידיעת אמתתו, ובאלו הפנים צריך שיתקרב להשגתו ובחקירה עד שיודע שקרות כל מה שהוא עליו שקר... הנאמר בזה הענין אמרו בתלים, לך דומיה תהלה, פי' השתיקה אצלך הוא השבח, וזה המרצת דברים עצומה מאד בזה הענין, שאנחנו כל דבר שנאמר אותו שנכוון בו הגדולה ושבח, נמצא בו מעמס אחד בחקו יתעלה ונשקיף בו קצת חסרון, אם כן השתיקה יותר ראויה... אמרו, ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר החזק והאמיץ, אמר ליה סיימתניה לכלהו שבחי דמרך, השתא ומה הני תלת האל הגדול הגבור והנורא, אי לאו דאמרינהו משה באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה, אן לא הוין אמרין להון, ואת אמרת כולי האי, משל למה הדבר דומה, למלך בו"ד שהיה לו אלפי אלפים דנרי זהב, ומקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו.

שם חלק ג פרק יג: ... וכן יחשבו שתכלית המציאות כלו מציאות מין האדם לבדו לעבוד את השם, ושכל מה שנעשה אמנם נעשה בגללו, עד שהגלגלים אינם סובבים רק לתועלתו ולהמציא צרכיו, וקצת פשוטי ספרי הנביאים יעירו זאת המחשבה הרבה, לשבת יצרה, אם לא בריתי יומם ולילה וגו', וימתחם כאהל לשבת וגו', ואם הגלגלים היו בעבור האדם כל שכן שאר מיני בעלי חיים והצמחים. וזה הדעת כשיחקר כמו שצריך למשכילים שיחקרו הדעות, יתבאר מה שבו מן הטעות, והוא שיאמר למי שיאמין זה שהכל מפני זאת התכלית כלומר מציאות האדם, אם הבורא יכול שימציאהו מבלתי אלו ההצעות כולם או אי אפשר שימצא אלא אחריהם, ואם יאמר אומר שאיפשר ושהשם יכול להמציא אדם מבלתי שמים... ובגלל הדבר הזה הדעת האמתית אצלי לפי האמונות התוריות והנאות לדעות העיוניות, הוא שלא נאמין בנמצאות כולם שהם מפני מציאות האדם, אבל יהיו ג"כ שאר הנמצאות כולם מכוונות לעצמן לא מפני דבר אחר, ותבטל ג"כ שאלת התכלית בכל מיני הנמצאות, ואפילו לפי דעתנו בחדוש העולם, שאנחנו נאמר כל חלקי העולם המציאם ברצונו, מהם מכוונים לעצמן, ומהם מפני דבר אחר, האחד ההוא מכוון לעצמו, וכמו שרצה שיהיה מין האדם נמצא, כן רצה שיהיו השמים וכוכביהם נמצאים, וכן רצה שיהיו המלאכים נמצאים... ועל הכל אמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד... אמנם אמרו בצמח שהוא נתנו והפקירו לבני אדם ולשאר בעלי חיים, הנה בארו אריסטו וזולתו וכן נראה, שהצמח אמנם נמצא בעבור בעלי חיים אחר שא"א להם מבלתי מזון, ואין הכוכבים כן ר"ל שאינם בעבורנו למה שיגיענו מטובם, כי אמרו להאיר ולמשול הוא כמו שבארנו, ספור בתועלת המגעת מהן השופעת על התחתונים, כמו שבארתי לך מטבע שפע הטוב תמיד מדבר על דבר, והטוב ההוא המגיע לעולם הוא בחק מי שהגיע אליו. כאלו זה המושפע עליו הוא תכלית הדבר ההוא המשפיע עליו טובו וחסדו, כמה שיחשוב אחד מבני המדינה שתכלית המלך לשמור ביתו בלילה מן הגנבים, וזה אמת מצד אחד, שאחר שנשמר ביתו והגיעה אליו זאת התועלת מפני המלך שכהו הענין דומה להיות תכלית המלך לשמור בית האיש הזה, ולפי זה הענין צריך שנפרש כל פסוק שנמצא פשוטו מורה על היות דבר נכבד נעשה בעבור הפחות ממנו, ונאמר שענינו התחייב הדבר ההוא מטבעו, ונשקוד להאמין שזה המציאות כלו מכוון ממנו יתעלה לפי רצונו, ולא נבקש לו עלה ולא תכלית

אחרת כלל, כמו שלא נבקש תכלית מציאותו ית', כן לא נבקש תכלית רצונו, אשר בעבור התחדש כל מה שהתחדש ויתחדש כפי מה שהוא, ולא תטעה בנפשך ותחשוב שהגלגלים והמלאכים נבראו בעבורנו, הנה כבר התבאר לנו מדרגתנו, הן גוים כמר מדלי, ובחן עצמך ועצם הגלגלים והכוכבים והשכלים הנפרדים ואז יתבאר לך האמת, ותדע שהאדם הוא יותר שלם ונכבד מכל מה שיהיה מזה החמר לא זולת זה, וכשתעריך מציאותו למציאות הגלגלים כ"ש למציאות השכלים הנפרדים יהיה פחות מאד מאד,

שם, פרק לו: וכן המצוה אשר צונו לצעוק אליו בעת צרה ר"ל והרעותם בחצוצרות וגו', היא מזה הכלל, מפני שהוא פעולה שיתחזק בה הדעת האמתית, והוא שהשם יתעלה משיג ענינינו ובידו לתקנם אם נעבדו ולהפסידם אם נמרהו, לא שנאמין שהוא מקרה ודבר שאירע, וזהו ענין אמרו אם תלכו עמי קרי, ר"ל שאני כשאביא לכם אלו הצרות לענוש אתכם אם תחשבו בהם שהם מקרה, אוסיף לכם מן המקרה ההוא כפי מחשבתכם יותר חזק ויותר קשה, והוא ענין אמרו והלכתם עמי בקרי והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי, כי האמינם שהוא במקרה ממה שמחייב התמדתם על דעותם הרעות ועל מעשה העול ולא ישובו מהם, כמו שאמר הכית אותם ולא חלו, וכן צונו להתפלל אליו ולהתחנן לו ולצעוק לפניו בעת צרה, ומבואר הוא שהתשובה ג"כ מזה הכלל, ר"ל מן הדעות אשר לא יסודר מציאות אנשי התורה אלא בהאמין אותם, שאי אפשר לשום אדם שלא יחטא ויפשע, אם שייכל בדעת שיבחרו או מדה והיא בלתי נבחרת באמת או לתגבורת תאוה או כעס, ולו יאמין האדם שלא יוכל לתקן זה המעות לעולם, היה מתמיד על טעותו ואפשר שהיה מוסיף במריו אחר שלא נשארה לו תחבולה, אך עם אמונת התשובה יתקן וישוּב לטוב שבענינים ויותר שלם ממה שהיה קודם שיחטא, ולזה רבו המעשים המקיימים זה הדעת האמתית המועיל מאד, ר"ל הוידוים והקרבתו על השגגות וכן על קצת הזדונות, והתעניות, והענין הכולל לתשובה מכל חטא לסור ממנו, זאת היא תכלית זה הדעת, ואלו כולם תועלתם מבוארת:

רמב"ם תעניות פרק א הלכה א: מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר +במדבר י'+ על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו.

הלכה ב: ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב +ירמיהו ה'+ עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם.

הלכה ג: אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה +ויקרא כ"ו'+ והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי.

רמב"ם תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה א: מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה.

הרמב"ם לא מזכיר את רחמי נינהו בענין תשלומים אלא את ענין העבודה מזכיר בפ"א ה"א

רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ז: כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם, צועק ואינו נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגו' ועושה מצות וטורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, מי גם בכם ויסגר דלתים וגו', והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם, צועק ונענה מיד שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה, ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה שנאמר כי כבר

רצה האלהים את מעשיך, ולא עוד אלא שמתאווים להם שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות.

רמב"ם שם פרק ב הלכה ג: כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ, וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם, וצריך לפרוט ב את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב.

הלכה ד: מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה ג צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח.

הלכה ו: אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו, במה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

רמב"ן שמות פרק יג

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות וחיבבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו, וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו, וזו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג ח), מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול,

השגות הרמב"ן לספר המצוות מצות עשה ה

כתב הרב המצוה החמשית שנצטוינו בעבודתו של ועבדתם את י"י אלהיכם וגו' ואומר ולעבדו בכל לבבכם. אמר ז"ל ואע"פ שמצוה זו מן המצוות הכוללות כלומר שאינן נמנות כמו שבארנו בעיקר הרביעי יש בו גם כן פרט והוא מצוה בתפלה ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה ובמשנתו שלר' אליעזר בנו שלר' יוסי הגלילי אמרו מניין לעיקר תפלה בתוך המצוות מהכא את י"י אלהיך תירא ואותו תעבוד ואמרו עבדו בתורתו עבדו במקדשו כלומר ללכת שם להתפלל בו כמו שביאר שלמה. כל אלה דברי הרב. ואין הסכמה בזה. שכבר בארו החכמים בגמרא תפלה דרבנן כמו שאמרו בשלישי שלברכות (כא א) לענין בעל קרי שקורא קרית שמע ומברך על המזון לאחריו ואינו מתפלל והעלו הטעם בזה אלא ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן. ואמרו עוד (שם) ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש חוזר וקורא ק"ש ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל דק"ש דאורייתא תפלה דרבנן. ובגמר סוכה (לח א) אמרו גבי תפלה דתנן ואם התחילו אין מפסיקין והקשו מלולב דקתני נוטל על שולחנו אלמא מפסיק והשיבו בדרך תימה מאי קושיא הא דאורייתא הא דרבנן. וכבר ראינו בהלכות תפלה (רפ"א) שאמר שחייב אדם מן התורה בתפלה בכל יום אלא שאין מנין התפלות ולא משנה התפלה מן התורה וכך כתב בזה המאמר במצו' עשירית שזמני התפלה אינם מן התורה אבל חובת התפלה עצמה היא מן התורה. וגם זה איננו נכון בעיני. שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקריו. ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק בעצמו ספק התפלל ספק לא התפלל אם כן לפי דבריו שלהרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן. ואם איננה מצוה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מה"ת שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת. וכבר אמרו (סוף ר"ה) ברב יהודה דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי, לפי שהיה עוסק בתורה וסומך על

מה שאמרו (שבת יא א) חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה, שהיא דרבנן לעולם. אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל אבל הוא ממדות חסד הבורא ית' עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אליו. ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל ית' בכל לבבנו כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממוננו.

ספר העיקרים מאמר א פרק כא

האמונה בשם יתברך ובתורתו היא המביאה את האדם אל ההצלחה הנצחית ואל דבקות הנפש בדבר הרוחני, וזה דבר אימת אותו הנסיון לפי מה שבאה בו הקבלה הנמשכת, כי לעולם לא נמצא לאחד מן הפילוסופים ולא לשום חוקר ששיג למעלת הנבואה, והוא הדבק הרוח האלהי עם השכל האנושי, כמו שנמצא לבעלי התורה שנדבק שכלם בשם דבוק חזק, עד שיגיע מהדבקותם לשנות טבע המציאות לעשות חפצם ורצונם, ויחדשו בעולם אותות ומופתים יותר מאד כנגד טבע המציאות, כי נמצא לנביאים יגזרו אומר ויקם להם השם ככל היוצא מפיהם, תמצא אליהו שהוריד האש למטה הפך טבעו, אמר ואם איש אלהים אני תרד אש מן השמים (מלכים ב' א' י'), והיה כן, ובקע מי הירדן, ואלישע רפא צרעת נעמן והחיה את המת בחייו ואף אחרי מותו, וכאלה רבות עמו ועם שאר הנביאים, ונמצא גם כן לכל המאמינים שהחסידיים אף על פי שאינם נביאים ישנו הטבע בתפלתם או ישתנה בעבורם, שהרי חנניה מישאל ועזריה הושלכו לאש ולא נכוו, ורבי חנינא בן דוסא ורבי פנחס בן יאיר חדשו בעולם דברים בשנוי טבעו ומנהגו של עולם, וזה אות כי המאמין בשם ובתורתו הוא למעלה מן הטבע ואינו משועבד לטבע המציאות, אבל טבע המציאות נכנע ומשועבד אליו והוא יכול לשנותו כפי חפצו ורצונו.

שם מאמר ב פרק כב: כל בעלי העיון הפילוסופי חושבים שאי אפשר ליחס לשם יתברך שום תואר לא עצמי ולא מקרי מצד עצמו בשום צד אלא מצד פעולותיו בלבד, מן הטעם שבארנו בפרק ט' מזה המאמר, וכן דעת כל החכמים התורניים שנמשכו אחר דעות הפילוסופים, עד שהרמב"ם ז"ל כתב שהאומר שהשם יתברך יש לו תארים עצמיים ושהם בלתי מחייבים רבוי בעצמותו, הנה הוא כאלו קבץ בין הסלוק והקיום ולא ירגיש בזה. ועל כן לקח לו דרך אחרת בזה ואמר שאי אפשר ליחס לה' שום תואר חיובי אלא שוללי, ושכל התארים השוללים צודקים עליו, ואי אפשר שיצדק עליו שום תואר חיובי אלא מצד פעולותיו. ועל כן יאמר כי כמו שיקרא עלה או סבה או התחלה להיותו עלה וסבה לכל הנמצאים והתחלה להם וכלם עלולים ממנו, ויקרא יוצר או פועל בורא ועושה מחדש להיותו ממציא כל הנמצאים ברצונו הפשוט מבלי הכרח, כן יקרא חכם להיותו ממציא כל הנמצאים בחכמה גדולה נראית ביצירתם, וכן יקרא רחום וחנון וחסיד להיותו מנהיג כל הנמצאות ומרחם וחונן עליהם על צד החסד והחמלה והחנינה לא על צד הגמול, כמאמר הכתוב מי הקדימני ואשלם (איוב מ"א ג'), וכן יקרא נדיב או עושה צדקות להיותו משפיע הטוב והשלמות לכל הנמצאים מבלי תקות שום גמול ושכר יגיע אליו מזה

וזהו שאמר הכתוב הודו לה' כי טוב (תהלים ק"ו א'), וסיים שעיקר הטובות הוא כי לעולם חסדו, רוצה לומר התמדת החסד, ועל זה נקרא השם יתברך עושה צדקות בכל עת, אמר הכתוב אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת (תהלים ק"ו ג'), הנה אחר שכתוב עושה בלשון יחיד ולא אמר עושי ביו"ד בלשון רבים כמו שומרי, נראה כי עושה שב אל השם, ויאמר אשריהם השומרים משפט השם אשר הוא עושה צדקה בכל עת ויעשו כמוהו, כאמרם ז"ל והלכת בדרכיו (דברים כ"ח ט'), מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון וכו', וכן נקרא ארך אפים ורב חסד ופוקד עון אבות על בנים (שמות ל"ד ו'), מצד הפעולות הנמשכות מאתו להנהיג בהן הבריות, ואלה התארים וכיוצא בהן מותרים בחקו אף על פי שיש בהם תארים הפכיים כמו רחום ופוקד עון אבות על בנים.

וזוהו שנרמז למשה רבינו עליו השלום כשאמר הודיעני נא את דרכיך (שמות ל"ג י"ג), ששאל ממנו איך אפשר שיבקש האדם מלפני השם לעשות פעולות הפכיות עם היותו אחד פשוט פשיטות גמורה ורחוק מן ההתפעלויות הגשמיים, והראהו השם יתברך כי ב"ג מדות הוא מנהיג בריותיו ובהן ראוי לבקש מלפניו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל ויעבור ה' על פניו וגו' (שמות ל"ד ו'), אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה לו למשה ואמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם (ראש השנה י"ז ע"ב), רוצה לומר שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה במראות הנבואה כי באלו הי"ג מדות ראוי להתפלל לפניו, שהם תארים מתיחסים אליו מצד הדרכים שהוא מנהיג בהן בריותיו, והתארים שהם מצד פעולותיו כגון אלו לפי דעת הרמב"ם רשאי להללו בהם ולבקש מלפניו בהם.

אבל התארים שהם מצד עצמו לא הותר להללו ולא להתפלל לפניו בהן, וזהו שאמרו רבותינו ז"ל על האל הגדול הגבור והנורא, אף על פי שאמרם משה רבינו עליו השלום לא היינו מתירים עצמנו להתפלל בהם, להיותם דומים שהם תארים מצד עצמו ולא מצד פעולותיו, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ובארו שאף אלה הם תארים מצד הדרכים שהוא מנהיג בהם בריותיו שהותר להללו בהם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל במסכת יומא (ס"ט ע"ב), למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה, אמרו זו היא גבורתו שנותן ארך אפים לעוברי רצונו, וזו היא נוראתו שאלמלא נוראותיו היאך אומה יחידה יכולה להתקיים בין האומות, וכן בכלם בארו שם שהם תארים מצד המדות שנוהג בהם עם הבריות, ומתוך כך ראוי לאמרם בתפלה כמו י"ג מדות שנאמרו למשה שנתפלל לפניו בהם, להיותם תארים מצד פעולותיו.

שם מאמר ד פרק טז: וראוי שנמשיך אל ההשגחה הדבור בתפלה, לפי שהתפלה אף על פי שאינה עקר מן עקרי התורה הנה היא ענף מסתעף מן ההשגחה, שקבלת התפלה יורה בהכרח על ההשגחה כמו שבארנו, והוא דבר ראוי ומחוייב על כל מאמין בהשגחה שיאמין שהתפלה תועיל לו להצילו מרעתו, כי מי שלא יתפלל לשם בעת צרתו הנה הוא אם מפני שלא יאמין בהשגחה, ואם שיאמין בה אבל יספק ביכולת השם על הצלתו, ושתייהן כפירה, ואם שיאמין בהשגחה ולא יספק ביכולת השם יתברך על הצלתו, שהאל יכול על כל דבר, אבל יספק אם הוא ראוי לכמו זו ההטבה שתשמע תפלתו.

וזוהו דבר ראוי ומחוייב על כל אדם שלא להיות צדיק בעיניו אבל מכל מקום אין ראוי שימנע בעבור זה מלהתפלל לאל על המצטרך לו, כי עושה זה הלא הוא לפי שהוא מאמין שהטוב המגיע לאדם מהשם הוא גמול מעשיו הטובים לא חסד ה' ורחמיו, וזה דעת בלתי נכון, שהרי הכתוב אומר לא על צדקותינו וגו' כי על רחמיך הרבים, לפי שחסדי השם יתברך ורחמיו על כל ברואיו על צד החסד הגמור לא על צד הגמול, הוא שאמר השם לאיוב מי הקדימני ואשלם, ואמרו רבותינו ז"ל כלום עשה אדם מזוזה ולא נתתי לו בית, תלה ציצית בבגדו ולא נתתי לו טלית.

ולזה מה שראוי להאמין שכל הטובות המגיעות מהשם הם על צד החסד הגמור לא שכר מעשיו הטובים, ומזה הצד כבר יגיעו מאתו טובות הן שיהיה המקבל מוכן או בלתי מוכן, שהתפלה תקנה אל האדם הכנה שאיננה בטבעו לקבל הטוב ההוא, מה שאי אפשר שיגיע זה וכיוצא בו משום נמצא זולת השם בזולת הכנה אחרת אם טבעית ואם מלאכותית, וזה לפי שכל הכחות העליונות הם מוגבלות ולא יגיעו אלא על המוכן, כי כמו שכח האש לחמם והמים לקרר כן כח מאדים על דרך משל להשמיד להרוג ולאבד, ואין בידו להשפיע ההפך על המקבל או לשנות זה אם יהיה המקבל מוכן, כמו שאין כח ביד האש לקרר, וכן כח צדק להצליח ולהעשיר, ואין בידו לשנות ההוראה ההיא ולהשפיע ההפך על המקבל, כמו שאין כח ביד המים לחמם אלא במקרה, ועל זה הדרך שאר הכחות העליונות.

שם מאמר ד פרק יח: מה שהביא האנשים לפקפק בתפלה קרוב למה שהביא אותם לסלק ידיעת השם. וזה שהם אומרים שלא ימלט הדבר מחלוקה אם שנגזר מהשם טוב מה על איש מה או לא

נגזר. ואם נגזר אין צריך תפלה, ואם לא נגזר איך תועיל התפלה לשנות רצון השם לגזור עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון ולא מלא רצון אל רצון, ובעבור זה יאמרו שלא יועיל כשרון המעשה אל שיגיע לאדם מהשם בעבורו טוב מה, וכן יאמרו שלא תועיל התפלה להשיג טוב מה או להנצל מרע שנגזר עליו.

...וזוה הדעת אינו נכון, שהשפעות העליונות יושפעו על המקבל בהיותו במדרגה ידועה והכנה ידועה לקבלם, ואם לא יכין האדם עצמו לקבל השפע ההוא הנה הוא המונע טוב מעצמו, שאם נגזר על איש מה על דרך משל שיצליחו תבואותיו בשנה פלונית והוא לא יחרוש ולא יזרע בשנה ההיא, אף אם ימטיר השם מטרות עזו על פני תבל ארצה לא תצלחנה תבואותיו אחר שלא חרש וזרע, והוא מונע מעצמו הטוב ההוא בשלא הכין עצמו לקבלו.

ולפי זה נאמר שכשנגזר על האדם טוב מה הנה הוא נגזר עליו במדרגה ידועה מכשרון המעשה, וזה כלל יעודי התורה, וכן כשנגזר עליו רע מה הנה הוא נגזר בהיותו במדרגה ידועה מהרוע או בהכנה ידועה, וכשתשתנה המדרגה ההיא או ההכנה ההיא תשתנה הגזרה בהכרח לטוב או לרע.

וזוה כמלך שגזר על כל הערלים שבמדינה פלונית שיהרגו או שינתן לכל אחד ככר זהב, ועמד אחד מהם ונימול, שתשתנה בלי ספק הגזרה ההיא ותבטל מעליו לרע או לטוב כפי ההכנה שנתחדשה באיש ההוא. ולזה היה ההשתדלות בעשית הטוב וכשרון המעשה טוב והכרחי בכל דבר, שהוא הכנה לקבול השפע האלהי או לבטל מעליו הגזרה.

וזוה מסכים למאמר ז"ל רבא איקלע למימלא חזנהו שחורי ראש, אמר מאי האי, אמרו ליה מדבית עלי קאתינא, דכתיב ביה וכל מרבית ביתך ימותו אנשים (שמואל א' ב' ל"ג), אמר להו זילו איעסקו בתורה דכתיב כי היא חייך ואורך ימך, שיראה מדבריהם שהגזרות האלהיות הן הנה בהיות המקבל בהכנה ומדרגה ידועה, ואם תשתנה המדרגה ההיא תשתנה הגזרה ההיא, ובעבור זה הוא שאמרו ששנוי השם יועיל לבטל הגזרה וכן שנוי המעשה.

ומזה הצד הוא שתועיל התשובה לרשע, שעל ידי התשובה הוא כאלו נהפך לאיש אחר שלא נגזרה עליו אותה גזר... שהרי אחאב שנאמר עליו רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני השם, ואחר שנגזרה עליו גזרה לפי שצם ונתכסה בשק ונכנע לפני ה', נאמר לאליהו יען כי נכנע אחאב מפני לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו, וזה יורה שהגזרה הנגזרת על הרשע הוא בהיותו בתואר ההוא מן הרוע, וכשישתנה מן התואר ההוא על ידי התשובה, הנה הוא כאלו נהפך לאיש אחר שלא נגזרה עליו אותה גזרה.

ספר הכוזרי מאמר ג אות ה

ואחר זאת ההצעה ינהיג הכח החפצי כל האברים המשמשים אותו בזריזות וחריצות ושמחה, ויעמדו בעת העמידה מבלי עצלה, וישתחוו עת שיצוום להשתחוות, וישבו בעת הישיבה, ומביטות העינים הבטת העבד אל אדוניו, ויעמדו הידים ממעשיהם, ולא תתקבץ האחת עם האחת, ותשתוינה הרגלים לעמידה, ויעמדו כל האברים כנבהלים היראים לעשות מצות מנהיגם, לא ירגישו על מיחוש ולא על הפסד אם יהיה להם, ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה לא יוסיף עליו, ולא יבטא בתפילתו ע"ד המנהג והטבע כמו הזרזיר והבבגא אלא עם כל מלה מחשבה וכוונה בה, ותהיה העת ההיא לב זמנו ופריו, ויהיו שאר עתותיו כדרכים המגיעים אל העת ההיא, יתאוה קרבתו שבו מתדמה ברוחניים ויתרחק מהבהמיים, ויהיה פרי יומו ולילו השלש עתות ההם של תפלה, ופרי השבוע יום השבת, מפני שהוא מעומד להדבק בענין האלהי, ועבודתו בשמחה לא בכניעה כאשר התבאר. והסדר הזה מהנפש כסדר המזון מהגוף, מתפלל לנפשו ונזון לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפלה עד עת תפלה אחרת, כהתמדת כח סעודת היום עד שיסעוד בלילה, וכל אשר תרחק עת התפלה מהנפש היא הולכת וקודרת במה שפוגע אותה מעסקי העולם,

עמוד התפילה.

טו: צוהר תעשה לתיבה ואל אמה תכלנה מלמעלה וגו'. ריב"ש ע"ה אמר, צוהר תעשה לתיבה, שתהיה התיבה שאדם מדבר בתורה ובתפילה מצהיר, כי יש בכל אות עולמות ונשמות ואלהות, ועולים ומתקשרים ומתיחדים זה עם זה, עם אלהות, ואחר כך מתיחדים ומתקשרים יחד האותיות ונעשה תיבה, ואחר כך מתיחדים יחודים אמיתיים באלהות, וצריך האדם לכלול נשמתו בכל בחינה ובחינה מהנזכר ואז מתיחדים כל העולמות כאחד ועולים ונעשה שמחה ותענוג גדול עד אין שיעור, וזהו תחתיים שניים ושלישיים וגו', דהיינו עולמות ונשמות ואלהות

יח. אמר ר"י בעל שם טוב ע"ה, צוהר תעשה לתיבה, שיהא מנהיר התיבה, ואל אמה תכלנה מלמעלה, פירוש שנותן מזון להשכינה ממדריגות שלמעלה: (אור האמת דף א' ע"א)

עולת ראה / עניני תפלה / הדרכת התפלה וחלקיה

א: לפני התפלה צריך להרגיש את הצורך של התפלה ואת הענג של התפלה. אין התפלה חפצה לשנות שום דבר באלהות שהיא מקור הנצחיות ואינה בגדר ההשתנות, - אלא להתעלות עם כל השנויים החלים על הנפש, ועל כל העולם כולו במדה שהנפש קשורה בו, אל הרוממות האלהית. היא מדברת בענין האלהי, שהיא כוספת אליו, כפי מדותיה בחופש גדול, ובחופש זה מתגלה לה אורה ואמתה. היא מדברת אל ד', כאל מלך מושל העלול להשתנות, כאל אב המוכן לשינויים, כאל צדיק ונדיב המוסיף צדקה ונדיבות ע"י התעוררות מרוח אחר, מפני שכשהיא חפצה להתעלות אל האלהות הרי היא כבר מתעלה ברצונה, ורצונה הוא כל עצמות הויתה.

ב: "דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל, מנא לן ממשה, דכתיב ואתחנן אל ד' בעת ההיא וכתיב ד' אלהים אתה החלות וגו' וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'" (ברכות ל"ב). צריך שהתפלה תהי' נקי' מכל רעיון של שני רצון והתפעלות בחק השי"ת, מה שהוא דעה כוזבת ביחס לאלהות ומביאה להשחתת סדרי השלמות האנושית. ולעומת זה עצם ערך התפלה ובטחון פעולתה בקבוץ תנאיה, גם מלבד פעולת השגת המבוקש והתרוממות הנפש וזכותה ע"י התפלה, הוא פנה גדולה בהשלמת האדם. על כן צריך שיבין כל מתפלל, שהתפלה היא חק נפלא, שחקק הקב"ה בעולמו, להשלמת יצוריו בכל דרכי השלמות, ג: "רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, והוא סבר זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד" (שבת י'). התורה נתן לאדם תמיד השגות שכליות הנובעות חדשות בכל עת ואמתיות קימות לעד ממקור האמתי, שהיא חיי עולם. התפלה תעסוק לא בהודעת ידיעות חדשות והעשרת שכל האדם באמתיותו, כי-אם להשתמש בחלקן של הידיעות הידועות וקבועות, ולהעמיק בכח ההרגש את הרושם של הידיעות המוסריות על כחות הנפש. על כן הותרו בתפלה תארים לשי"ת, שהם מתאימים ומכוונים למדה זו שירגיש האדם את הרושם של האמתיות, שהן ברורות וגלויות לו כבר, ויתפעל מהן ברגשי הנפש, אשר בהיותו יליד החומר יעוררו לפעמים דוקא ציור שאינו מזוכך מצד עצמו. והנה השכל מצד ערכו הרוחני מספיקה לו הרחבת הדעת בעצמה, ואינו צריך להשתדלות הזאת של העמקת הרושם הנפשי, אשר אמנם הסיוע שלה צריך הוא מפני הכבדתם של כלי הגוף על תעופת השכל. על כן תכנה של התפלה הוא לא בעצם האמתיות הנצחיות הקימות, מצד חיי עולם, כי-אם בהשגות המחוברות למקרי הגוף, שהם חיי שעה, ולא יתכן לעזוב חיי עולם מפני חיי שעה. אמנם בכל עניני העסק בתורה כלל מונח הוא, שלעולם ילמד אדם מה שלבו חפץ, כי הנטיה הרוחנית הפנימית תנחה את האדם בדרך המישרים, וכיון שנטיתו נמשכת היא לחלק זה שבתורה אות הוא, שהחלק הזה יהי' יותר ראוי להיות לו לעזר רוחני לפי מצב נפשו. וכן הוא גם בענין התורה והתפלה. השפיטה השכלית לא תוכל כ"כ לתת גבולות, כמה צריך האדם להתפרנס פרנסתו הרוחנית בעמקי התורה ותנובת השכל וכמה מהתבלין של הרגש, וגם בזה תנחה הנטיה הפנימית בדרך ישרה את הישר באדם. בהיותו לפי מצב נפשו נוטה לחמדת עסק התורה הוא זמן תורה, והוא השרש העיקרי שבהשלמת האדם, הפרטי והכלל כולו, ובהיותו מרגיש בעצמו בזמן מן הזמנים, שהוא נוטה לחפץ הגעגועים הדרושים להרחבת התפלה ושפיכת נפשו לפני ד', ע"פ מדת ההרגש, הוא אות שלפי מצב נפשו

אותה התכונה נחוצה לו יותר מהשלמה אחרת, אע"פ שהיא רמה ממנה במעלה. זמן תורה לחוד
וזמן תפלה לחוד. אלא שהזמנים הכלליים הקבועים לתפלה נקבעו ע"פ מדת הכלל, שראוי אז
להיות נוטה בהם לתפלה.